

ETIKA

Victor János KEGYELEM ÉS TERMÉSZET

Victor János (Budapest, 1888. jún. 4. – Budapest, 1954. június 29.): református lelkész, teológiai tanár, szerkesztő. Budapesten tanult, a teológiát 1910-ben végezte el. Két évig bölcsészhallgató is volt, majd egy évet Princetonban töltött, ahol teológiából baccalaureatusi fokozatot szerzett. 1906-ban a Keresztény Ifjúsági Egyesület (KIE), majd az 1910-ben alakult Magyar Evangéliumi Keresztény Diákszövetség (MEKDSZ) utazótitkára. 1909-től a *Diákvilág* szerkesztője. 1913-tól Budapesten vallástanár, 1924-ben bölcsészdoktori és teológiai magántanári címet szerzett. 1925-től teológiai tanár Budapesten, 1932-1949 között lelképásztor a budapesti Szabadság téri egyházközségnek. 1949-től haláláig ismét teológiai tanár Budapesten. A *Református Egyház* című hivatalos lapnak alapításától, 1949-től főszerkesztője volt.

Az alábbi részlet *Etika* című művének a 7. fejezete, amiben az isteni kegyelem és az emberi természet viszonyát fejti ki. Ez a könyve más teológiai műveivel együtt ingyenesen letölthető a Magyar Elektronikus Könyvtárból (mek.oszk.hu).

Hit által a kegyelmes Istennel való közösségre jutva és a Szentlélek ajándékát elnyerve, a bűnös embernek „új életben” („*kainotés és zóés*”) (Róm 6,4) van része. „Ha valaki Krisztusban van, új teremtés az.” (2Kor 5,17). De Istennek ez a „teremtő” munkája, amelynek az ember ezt az „új életet” köszönheti, az ember régi, Istentől már megteremtett és a bűn által azután megromlott mi voltán megy végbe, nem pedig úgy, hogy azt Isten félreteszi és helyette teremt újat. Jól szemlélteti ezt a Jeremiás által leírt fazekas eljárása, aki „mikor elromla az edény, amelyet készített vala és amely mint agyag volt a kezében, azonnal más edényt készíté belőle, amint jobbnak látta megkészíteni” (Jer 18,4). Így a megváltás műve nem más, mint a teremtés művének a megmentése és győzelemre vitele a bűn ellenében.

Ez gyakorlatilag azt jelenti, hogy alapjában véve ugyanaz a tartalom teszi ki az Istennel közösségre jutott ember életét, ami különben is kitenné azt: ugyanazzal lesz elfoglalva, amivel emberi természetéből kifolyólag mindenképpen elfoglalva kellene lennie. Egyes részletekben mutatkozhatnak különbségek is: „Lélekben járva” cselekszik majd olyan dolgokat is, amelyeket különben nem cselekednék, és viszont, nem cselekszik majd olyan dolgokat, amelyeket különben cselekednék. De nem ebben mutatkozik meg a lényeges különbség. Ezek a különbségek inkább csak folyományai és jelei annak az alapvető különbségnek, hogy mindazt, amit különben is cselekednék, az „új életben” másképpen cselekszi; más a cselekedeteinek a motivációja, más a mögöttük rejlő és bennük megnyilatkozó lelkülete. „Ezután nem magának él, hanem annak, aki érette meghalt és feltámadott.” (2Kor 5,15). Hitben él, vagyis egész életével válaszolni igyekszik Istennek Jézus Krisztusban megnyilatkozott kegyelmére. Szeretetben él, vagyis nem az Isten szeretetéből magát kivonó és ezért embertársaitól is elzárkózó, hanem Isten felé és felebarátai felé egyaránt a szeretetben kitáruló emberként végzi dolgát. És reménységben él, vagyis útja arra a jövőre van beállítva, amely Isten ígéreteiből az út végén ragyog fel előtte. Életének ez az általános új beállítottsága ütközik ki azután egy s más részletében is, amely új. Például amikor étkezik, imádkozik is, hálát adva Istennek gondviselő kegyelméért is, amelynek ajándékait látja az élete fenntartásához szükséges táplálékban. Ezt különben nem tenné meg. Vagy negatív: nem adja át magát az étel és ital mértéktelen élvezetének, mert hiszen nem testi vágyainak a mennél bőségesebb kielégítése a fontos számára. Különben talán zabolátlanabban átengedné magát nekik. De ezek a különbségek nem változtatnak azon, hogy az evés és az ivás éppúgy hozzátartozik az életéhez, mint bármely más emberéhez, és ezzel együtt még sok

egyéb is: a szántás-vetés vagy általában a munka, amellyel „kényerét megkeresi”, és így tovább. Lényegében véve tehát nem mást csinál, mint amire emberi természetének a szükségletei készítetik, - azok a szükségletek is, amelyek az állati természetével közösek és azok a magasabb rendűek is, amelyek az emberi természet megkülönböztető sajátosságai. Az „új élet” tehát – általánosságban szólva – nem tartalmilag más, hanem beállítottságában, motiváltságában, célzatában más: az ember eredeti rendeltetésének megfelelően Istennek szolgálatára odaszentelt élet. „Akár esztek, akár isztok, akármit cselekesztek – amit különben is cselekednétek –, mindent az Isten dicsőségére cselekedjétek.” (1Kor 10,31)

Már most abból a tényből, hogy Isten kegyelmének a megújító munkája nem teszi félre az emberi természetet, hanem abba belehatolva, annak körén belül végzi munkáját, etikai tekintetben két következmény származik: egy pozitív és egy negatív jellegű.

Pozitív jelentősége abban áll, hogy ezek szerint azok a kötelességek, amelyek az emberre az „új életben” várnak, – általánosságban szólva, – tartalmilag nagymértékben megegyeznek azokkal a kötelességekkel, amelyeket az általános erkölcsiség ír elő neki. Amikor az általános erkölcsiséget szemügyre vettük az Ige világánál, megállapítottuk, hogy igenis van „lex naturae”, a „szívekbe írott”, vagyis az emberi természetben eredettől fogva benne rejlő isteni törvény. Igaz, hogy a bűn okozta romlás folytán az emberi tudatban csak olyan homályosan és töredékesen szólal meg, hogy Isten akaratát belőle sohasem érthetnénk meg. De azért így is Isten „egyetemes kegyelmének” a bizonyosága és ajándéka. Mivel Isten a tőle elszakadt emberi életben is féken tartja a bűn hatalmát, ezért van az emberi életben mindig bizonyos fajta és bizonyos mértékű erkölcsiség is, amelyhez az ember az Ige világossága nélkül is, pusztán „lumen naturale”, a közönséges emberi ész vezetése mellett igazítja cselekedeteit. Amikor az Igében megszólaló Isten átveszi az uralmat az ember élete felett, akkor sem mond lényegileg mást az ő követelményeiben, mint ami a „természeti törvényben” már benne foglaltatott. Ugyanezt, amit ez a törvény a felismerhetetlenségig eltorzulva tolmácsol az ő akaratából, az Igében foglalt „lex revelata” félreérthetetlen és hiteles tisztaságában adja tudtunkra. Az Ige nem érvényteleníti a „szívekbe írt törvényt”, hanem ellenkezőleg: kivilágosítja és kielezi azt.

Megállapítható ez mindig, amikor az Ige általános szabályokat, vagyis „törvényt” szab elénk az életünk tartalmát kitevő cselekedeteinkre vonatkozólag. Így a tízparancsolatban az „első kőtáblán” foglalt parancsolatok sajátos jellegűek ugyan, mert bennük arról van szó, milyen viszonyban éljen Izrael népe az ő Istenével, aki minden nép közül éppen vele kötött „szövetséget”. De mikor a „második kőtáblára” kerül a sor, amelyen arról van szó, milyen erkölcsi rendet követel meg Isten az ővele szövetséges viszonyban élő nép körében, akkor már a „lex naturae” olyan követelményei szólnak meg, amelyeket egy vagy más formában minden nép erkölcsisége ismer és elismer.

A tízparancsolat „két kőtáblája” között téves dolog úgy felfogni a viszonyt, hogy az egyik az Isten iránt, a másik a felebarátaink iránti kötelességeinket mutatja fel. Alapjában félreérti az egész az, aki szem elől téveszti, hogy eleitől mindvégig Isten iránti kötelességeinkről, pontosabban: Izrael népének az ő Isten iránti kötelességeiről van itt szó. Csak míg az „első tábla” általában arról szól: milyen kizárólagos és feltét-

len odaadással tartozik Izrael népe az ő Istenének, addig a második néhány lényeges vonással részletezi is azt: milyennek kell lennie Izrael népe életének úgy, amint az tagjainak egymás közti viszonylataiban folyik, hogy megfeleljen az ő Istene igé-nyeinek. Az „első tábla” tehát, azt mondhatjuk, „formai etikai”, a „második tábla” meg „tartalmi etikai” szempontból világítja meg Izrael népének kötelességeit. Az utóbbinak a tartalmára áll az, hogy benne voltaképpen a „lex naturae” jelenik meg teljes tisztaságában.

Az Ótestamentumnak erkölcsi tanításban talán leggazdagabb alkotóeleme: a „bölcsestételek” is első tekintet- re kiábrándítóan hat mindenkire, aki valamilyen magasröptű, rendkívüli, heroikus erkölcsiséget keresne benne. Például azok a szorgalmas munkára, józan mértékletességre, békességes emberi együttélésre vonatkozó intelmek, amelyekkel telve van a Példabeszédek könyve, lényegükben véve nem mondanak mást, csak olyasmit, aminek a helyességével minden értelmes ember magától is tisztában van.

Jézus az Ótestamentum egész erkölcsi törvényadását ebben az „aranyszabályban” foglalja össze: „Amit akartok, hogy az emberek tiveletek cselekedjenek, mindazt ti is úgy cselekedjétek azokkal – mert ez a törvény és a próféták.” (Mt 7,12). Ez sem más, mint a „lex naturae”-nak felülmúlhatatlan summás megfogalmazása. Első tekintetre úgy tűnik ugyan fel, mintha csupán „formális etikai” elv volna, vagyis semmit nem mondana arról, hogy mi legyen hát az, amit cselekednünk kell. De ez csak sommás jellegének a következménye. Ez a meghatározás: „Amit akartok, hogy az emberek tiveletek cselekedjenek”, világosan utal az emberi természetre, a belőle fakadó vágyakra és szükségletekre. És ebből nyilván következik az a sokféle „tartalmi” tennivaló, amellyel az ugyancsak az emberi természetben gyökerező kölcsönösség alapján ki-ki tartozik a másik emberrel szemben. Ugyanezt az alapelvet, ha nem is ilyen tökéletes megfogalmazásban, vagy talán egyáltalán nem is tudatosan vallott formában, meg lehet találni minden erkölcsiségnek a mélyén. (Legalább úgy, mint másokkal szembeszegezett követelményt igaznak tartja minden ember, még az is, aki magára nézve nem hajlandó kötelezőnek elismerni.) Jézus tanításában előforduló megformulázását legjobban megközelelti az a Konfuciusz tanításában elhangzó szabály, amely negatív formában állítja fel az elvet: „Ne cselekedjél olyat, amit ne akarnál, hogy veled cselekedjenek!”

Jézus erkölcsi tanítása lépten-nyomon szembehelyezkedik a környezetében érvényesülő erkölcsiséggel. (Hogy ez az erkölcsiség nemcsak a „lex naturae” alapján, hanem már az ótestamentumi „lex revelata” hatása alatt is alakult ki, az éppen az imént elmondottak értelmében nem zavarhat most bennünket.) Közelebbi vizsgálatnál mindig kiderül, hogy az ilyen szembehelyezkedésre a „lex naturae” elégtelen megértése és követése ad okot. Az emberek bizonyos korlátok közé szorították a „lex naturae” iránti engedelmisségüket. Annak követelményeivel ilyen vagy olyan kompromisszumra léptek, s bizonyos feltételek mellett készek voltak megfelelni azoknak. (Például a másik fél részéről való viszonzás esetében stb.) De ezen a határon túlmenni nem voltak hajlandók. Jézus ezeket a korlátokat állandóan döntögette, s így azt mondhatnánk, nem tett egyebet az ő erkölcsi tanításával, csak radikalizálta a „lex naturae” követelményeit.

Jellemző e tekintetben tanításának a módszere is. Természetesen gyakran hivatkozik az Ótestamentumra is, mint a kör-

nyezete által elismert tekintélyre. „Nem jöttem, hogy eltöröljem, hanem hogy betöltssem.” (Mt 5,17). Azután ugyanilyen tekintélynek a hangján szólaltatja meg a maga gondolatait is. „Hallottátok, hogy megmondatott a régieknek... én pedig azt mondom néktek.” (Mt 5,21–22 stb.) „Parancsolatokat” közöl (Jn 15,10 stb.), nem tanácsokat. Felülről szól bele az emberek életébe, nem egyenrangú félként tárgyal velük ügyeiről. Azonban a tekintélyének ez a szava nála mindig egyszerűen az igazság szava volt, amely ki akart világosodni az emberek előtt. Érvényesülni ez a tekintély sohasem az emberek belátásának ellenére akart, hanem éppen belátásuk révén. Ha vitába szállt az emberekkel, nem akart mást, mint komolyan és becsületesen végiggondoltatni velük azt, amit ők maguk is igaznak kellett, hogy tartsanak, de aminek megértésében félúton vagy még azon is innen elakadtak. Ennek legszemléletesebb példája az irgalmas samaritánusról szóló példázat, illetve az a benne foglalt tanítás, amely szerint a felebaráti szeretet nem ismerhet megkülönböztetést ember és ember között. A példázat éppen arra való, hogy ennek az igazságnak a felismerésére rávezesse azt a „törvénytudót”, akinek Jézus elmondotta. Eddig abban a szűkkeblűségben leledzett, hogy a felebaráti viszonyt csak a maga népebeliekkel vállalta, de a samaritánusok gyűlölt fajtájához tartozókat kirekesztette belőle. Nem is gondolt olyan eshetőségre, amilyenről Jézus mondott el neki egy történetet, amikor zsidó ember szorulhat rá egy samaritánus szerető szolgálataira, hogy el ne pusztuljon. Ilyen esetnek a világánál lehetetlen volt el nem ismerni, hogy a felebaráti viszony csakugyan fennáll minden elválasztó emberi különbség ellenére is.

Pál apostol is azt az egész erkölcsiséget, amelyet Isten az újtestamentumi Igében megkíván, ezért jellemezheti egyszerűen úgy, mint értelmes életet. „Járjatok nem mint bolondok (asophoi), hanem mint bölcsék (sophoi)” (Ef 5,15). És amit általában erkölcsileg helyesnek tartanak az emberek, az – legalább nagyjában és egészében – kötelező szerinte a Jézus Krisztus híveire is. „Amelyek csak igazak, amelyek csak tisztességesek, amelyek csak igazságosak, ha van valami erény, és ha van valami dicséret, ezekről gondolkodjatok” (vagyis ezekre törekedjete) (Fil 4,8). Amióta a „világosság fiaivá” lettek, még csak sokkal inkább kötelező rájuk nézve mindaz, amit – bár homályban tapogatózva – már akkor is helyeseltek, amikor „valának régen sötétségben” (Ef 5,4).

Ez az ige szerinti és az általános emberi erkölcsiség között mutatkozó jelentős megegyezés természetesen csak még szembeszökőbb az olyan esetekben, amikor az utóbbi, – az általános emberi erkölcsiség, – már az Ige hatásai alatt alakult azzá, ami. Az Ige életformáló hatalma ugyanis nemcsak közvetlenül érvényesül azoknak az életében, akik uralmának engedelmesen alávetik magukat, hanem közvetve is, tudniillik az ilyenek révén mások életében is, akikkel együtt élnek, sőt végeredményben arra az általános életre is, amelyben benne élnek. Ebben áll az Igében megszólaló isteni törvénynek az a „harmadik haszna”, (usus legis tertius), amelyet a fentebb tárgyalt másik kettő mellett emlegetni szoktak a régiek, és pedig ezen a néven is: „usus legis politicus”.

Az emberi társas együttélés (a szó legtágabb értelmében vett „polis”) a maga egészében is hasznát látja annak, ha benne az Ige szól és hat. Az Igében való hitre és ennek révén az Ige szerinti életre nem jut ugyan el mindenki, de annak következtében, hogy egyesek eljutnak, a többiekben is általában tisztul és világosodik a „lex naturalis” ismerete. A Szentlélek különleges

munkája nélkül ebből még nem lesz a szó igaz értelmében Isten akarata szerint való élet, de emelkedik a színvonala az emberek közötti becsületességnek és jósnak: annak a „justitia civilis”-nek, amely külső megnyilvánulásaiban nagyban megegyezik az Ige szerinti élettel. Ez a „justitia civilis” sohasem téveszthető össze azzal a „justitiá”-val, amely megállhatna Isten ítélőszéke előtt („justitiam coram Deo”). Ilyennel az ember nem rendelkezhet bűnös volta miatt. Csak Isten kegyelmének az ajándékából tulajdoníthatatik neki. De az emberek egymás közti viszonylatában nagyon megbecsülendő a „justitia civilis” valósága. És mivel az Ige szerinti élet több ennél, nem lehet kevesebb sem. Isten parancsolatai – általánosságban szólva – nem állítanak szembe bennünket ennek a követelményeivel, hanem csak arra készítetnek, hogy még másoknál is komolyabban igyekezzünk megfelelni nekik.

Mindezeket persze csak „általánosságban szólva” állapíthatjuk meg, mert a Szentlélek szabadsága nincs megkötve a tekintetben, hogy olykor az általános emberi erkölcsiségtől eltérő, vagy azzal egyenesen ellentétes parancsokat is ne adhasson. De az ilyen parancsok kivételesek. Csak mint a „vocatio extraordinaria” esetei tarkítják a Szentléleknek azt a munkáját, amely egyébként a „vocatio ordinaria” útjait járja. Nagyon bizonyosnak kell lennie a Szentlélektől való vezettetése dolgában annak, aki erre a vezettetésre hivatkozva olyasmint tesz, ami az általános erkölcsi felfogással ellenkezik, és annak követőit megbotránkoztatja. Bármikor adódhat ugyan az Ige szerinti életben olyan kivételes helyzet, amelyben az ilyen ellentéteket – és természetesen minden velük járó következményt is – vállalni kell. De az ilyen kivételek csak megerősítik a szabályt, amelyet felállítottunk.

A zsolttáros (ismeretlen grafikus munkája)